

Eino Leino

syntymän

100-vuotispäiväksi

Eino KARHU

RISTIRIITAINEN NERO

Ennenaikaista vanhuuttaan valittava epäilijä ja silti »ikuinen lapsi», intomiehen haaveilija ja horjuva skeptikko, riidanhaluinen kapinoitsija ja varovainen porvari, kansanrunoperinteen vaalija ja runomuodon uudistaja, Suomen suurin lyyrikko ja samalla »Suomen suurin boheemi» — tässä, vain muutamia luonnehdintoja Eino Leinosta (1878—1926), hänen moni-ilmeisestä runoilijapersoonallisuudestaan.

Leino moni-ilmeisyydestä on tullut myytti, hänen epäjohdonmukaisesta käytännöstään kerrottiin vitsejä ja piirrettiin pilakuvia. Mutta lioittelusta huolimatta Leino ristiriihtaisuus yksilönä ja runoilijana on tosiasia, jota voidaan tarkastella myös yhteiskunnallis-historialliselta kannalta. Runoilijan sisäisissä taisteluissa kuvastui omalla tavallaan vallankumouksellisen aikakauden ristiriihtainen dynamiikka.

Kirjailijana Leino oli harvinaisen tuottelias. Verraten lyhyen elämänsä aikana

hän julkaisi satakunta kirjaa: runokokoelmia, näytelmiä, romaaneja ja novelleja, lukuisia kaunokirjallisuuden käännöksiä, kirjallisuushistoriallisia katsauksia ja tämän lisäksi vielä jopa tuhansia lehtikirjoituksia. Myöhemmin julkaistiin Leino kirjeenvaihto neljänä osana.

Tästä laajasta kirjallisesta perinnöstä koostuu kaikkea muuta kuin yksiselitteinen henkilöahmo, jolta ikään kuin puuttuvat selkeät ääriviivat. Hänen runoudessaan törmää tuon tuostakin perin erisynnyisiin tunneperäisiin voimiin, joita on työläs sovittaa yhteen. Jos Leinoon suhtautuu yksipuolisesti, hänet voi kuvitella sekä elämänilon laulajaksi että tuhoon tuomituksi dekadenttirunoilijaksi, jopa puoliviralliseksi paraatiodien sepittäjäksi, jollaisena hän esiintyy eräissä viimeisistä kirjoissaan.

Eino Leino aika oli kärjistyvän kriisitilan aikaa. Ensin vuosisadan taitteen sortovuodet ja voimistuva taistelu taantumusta vastaan, sitten vuosien 1905—

1907 vallankumoustaapahtumat, joita seurasi suhteellisen nopea kehitys kohti vuoden 1918 työväen vallankumousta. Kaikki tämä merkitsi, että suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui syvällisiä poliittisia ja yhteiskunnallisia luokkamutoksia. Ajan luonne oli dramaattisen ristiriitainen ja historian kiristytty dramaattisuus heijastuu monissa Leinon teoksissa. Eräissä niistä, kuten esimerkiksi »Jaana Rönty» nimisessä romaanissa (1907), Suomen elämä kuvataan nopeana ja voimakkaana liikkeenä entisestä patriarkaalisesta uinailusta vallankumouksen veripunaiseen kajoon. Kansan elämässä, sellaisena kuin Leino sen käsittää, ei ole enää mitään perinteellisen kestävästä, kaikki on myllerretty ja käännetty yösalaisin.

Kuitenkin Leinon varhaistuotanto oli peruslaadultaan vielä duurisävyistä ja toiverikasta. Myös sen välittämä kuva kansasta on toinen.

Leinon varhaiseen lyriikkaan, osapuolteen 1900-luvun ensi vuosikymmenen alkuun saakka, yksilön ja yhteiskunnan välisellä ristiriidalla ei vielä ole kovin-kaan suoranaista suhdetta. Leinon varhainen lyriikka on hilpeän maailmanaiستimukseen kyllästämää, siinä on runsain mitoin valoa ja romanttisia toiveita, ehtymätöntä terveyttä ja uskoa onneen. Tunne traagisesta epäsovusta maailman kanssa tulee Leinolle myöhemmin, ja mitä helleittämättömämmin se häntä vainoaa, sitä enemmän häntä alkavat kiehtoa hänen varhaiset runonsa. Hän alkaa pitää niitä ilmauksena yksinomaan nuoruudelle ominaisesta ihastuneen luottavaisesta suhtautumisesta elämään ja sopusointuisesta sie-luntilasta.

Ne olivat pääasiallisesti runoja luonnosta ja rakkaudesta. Niissä kaikui myöhäisen Leinon sanojen mukaan hymni kaulille maalle, jonka hyvät jumalat ovat lahjoittaneet ihmisille, jotta nämä eläisivät sen päällä iloisina ja onnellisina. Sadussa »Ahven ja kultakalat» (1918) Leino kirjoitti: »Todellakin, minussa asui elämänilo, harvinaisen minun heimossani ja yleensä alla pohjantähden... Ja minä ammensin sylin täysin ja minä nautin olemassaolostani».

Jo Leinon varhaiset runot olivat ihmeen laulavia. Niiden sisältö oli vielä jonkin verran naiivi, mutta runon musiikin tämä itse asiassa vasta poikanen tajusi suuremmoisesti. Tutkijat tunnustavat, että tässä suhteessa nuori Leino ylitti edeltäneen suomenkielisen runouden huomattavimman edustajat. Samoin myös eräiden Leinon vanhempien aikalaisten runot vaikut-

tivat hänen ensimmäisiin kokeiluihinsa verrattuina paljon kahlituimmilta, ne eivät ole niin laulavia, niissä ei ole sellaista runokielen pakottomuutta. Se oli tietenkin harvinaisen luonnonlahja, johon liittyi lupaavia lyyrisiä alkeita, mutta tietyn oppiajan nekin tarvitsivat ilmetäkseen. Myöhäinen Leino ymmärsikin mainiosti ensi askeltensa osuuden eikä suinkaan yliarvioinut niitä. »Elämäni kuvakirjassa» hän kirjoitti, että eri perinteiden — niin suomalaiskansallisten kuin eurooppalais-tenkin (Heine, Burns, Petöfi) — yleisellä yhteismaalla» syntyneiden nuoruudenrunojen merkitys oli se, että »oppipahan lausumaan siten julki selvästi ja selkeesti, mitä oli selvästi tuntenut ja ajatellut».

Paljosta Leino oli kiitollisuudenvelassa myös kansanlauluperinteelle, jonka hän tuli varhain tuntemaan. Ei vain runoilijana vaan myös teoreettisesti hän jo nuoruusvuosinaan pohdiskeli folkloren ja kirjallisuuden keskinäisiä suhteita. 18-vuotiaana Leino julkaisi Päivälehdessä sarjan artikkeleja »Suomalaisesta runokielestä», joissa hän herätti kysymyksen folkloreperinteiden ja erittäinkin Kalevala-mitan produktiivisuudesta nykylyriikassa. Leino oli eri mieltä niiden edeltäjiensä kanssa (esim. August Ahlqvistin), jotka pitivät loitontumista kansanrunouden metriikasta luonnollisena seurauksena suomalaisen runouden »eurooppalaistumisesta». Tässä Leino oli solidaarinen Elias Lönnrotille, joka otaksui että kirjallisen runouden tuli kehittyä kansanrunouden pohjalta. »Löysin itseni Kalevalan kaskemailta», tunnusti runoilija Leino myöhemmin.

Uuden vuosisadan aattona Leinon mielen täytti ajan tavattoman vauhdin tunne, joidenkin tärkeiden muutosten odotus. Runossa »Päivän poika» runoilija kirjoitti, miten maa erittävä kevätmehujaan ja ilmassa kypsyvät uudet aatteet. Oli tullut »etsinnän aika», ja ihmiset odottivat kärsimättömästi mahtavan sankarin tuloa, joka rohkenisi kohottaa uuden aikakauden lipun.

Siihen aikaan Leinosta näytti siltä kuin romanttinen haave olisi sovittavissa elämän todellisuuteen. Hän oli omien sanojensa mukaan »liitossa tulevaisuuden kanssa». Ihanteiden ja todellisuuden maailma eivät hänen runouudessaan vielä olleet niin jyrkästi erossa toisistaan kuin myöhemmin oli laita. Edellytettiin niiden voivan lähestyä toisiaan ja ihmisten pyrkimyksessään haavetta kohti todella liikuvan eteenpäin. Kokoelmassa »Hiihtäjän virsiä» (1900) on säkeet:

*Näe unia suuria, unten mies!
Uni puoli on todellisuutta.
Uni kulkevi edellä kyntäjän
ja viittovi uraa uutta.*

Tästä seurasi myös runoilijan ja hänen unelmansa erityisrooli. Runoilija oli uusien teiden raivaaja, hänen unelmansa oli määrä valonsäteenä tunkeutua tulevaisuuden tutkimattomiin horisontteihin, jotta itsensä elämän aura olisi sitten saatanut puskea sen jälkeen.

Auringon, tulen ja säteilevän valon kiekkuvat esiintyvät Leinon varhaisessa lyriikassa usein optimistisen järkeen ja ihmisyyteen uskomisen vertauskuvina. Niissä on uhrautuvaa ihanteen palvelemista, mutta ei vielä traagista tuhoon tuomitun tunnetta. Se alkaa vainota runoilijaa vasta myöhemmin, kun hänen uskonsa haaveen toteutumiseen heikkenee ja kun sankarillisen hengenpalon tavoitteena ei enää ole niinkään maailman muuttaminen kuin hengen itsensä moraalinen korkeus, sen stoalainen vastarinta vihamielisen todellisuuden edessä.

Uuden vaiheen alku Leinon lyriikassa liittyy ennen kaikkea kokoelmiin »Kangastuksia» (1902), »Helkavirsiä» (1. osa 1903) ja »Talvi-yö» (1905). Tietenkään varhaisen ja sitä seuraavan vaiheen välillä ei ole ehdotonta rajaa, sillä jossain määrin traaginen elämäkatsomus oli syntymässä jo Leinon varhaisissa kirjoissa. Esimerkiksi jo »Hiihtäjän virsissä» oli runo »Oi, varjele Herra mun järkeäin», jossa runoilija on täynnä levottomia ennakkoavistuksia jostain korjaamattomasta. Hän on epäsovussa todellisuuden kanssa, hänen kuulonsa tavoittaa »ääniä kummia», »viestejä mailta vierailta, joit' eivät toiset tunne». Niitä eivät muut käsitä, ja ylivoimaisia ne ovat hänen omallekin älylleen.

Raja varhais- ja myöhemmän vaiheen välillä ei ole jyrkkä, mutta silti runoilija itse tunsikin omassa tietoisuudessaan melko voimakkaasti piirtyneenä. Hän tiesi nyt ainaisesti sen, että hänen maailmankatsomuksensa oli tapahtunut peruuttamaton muutos. Siitä lähtien Leinon lyriikassa pohdinnoissa on aina läsnä eräänlainen »kohtalokas piirre», joka jakaa hänen suhteensa maailmaan, siihen mikä oli ennen ja siihen mikä oli jälkeen, mikä oli ennen ja mikä on nyt.

»Kangastuksista» alkaen Leinon kokoelmissa ei enää ole sitä helpeän odotuksen ja heleän juhlallisuuden pilvetöntä tunnelmaa, joka oli hänen varhaisille runoilijalle ominainen. Etsinnän paatos on

jäljellä, mutta maailma on jo traagisen ristiriitainen, sen tulevaisuus epäselvä ja levottomuutta herättävä. Aurinkoisuus on väistynyt miehuullisen surun tieltä. Runoilijan hahmo on menettänyt entisen säteilevyytensä, hän ei enää ole »päivän poika», vaan »murheen laulaja». Runoilijan osa on ilmaista laulussaan maailman kärsimyksiä ja onnettomuutta, ylistää »yleviä murheita», »ylpeän tuskan jaloutta», hengen lannistumattomuutta elämän traagisuuden tiedostamisesta huolimatta.

Kun entinen Leino ylisti hyvyyden ja kauneuden voitokkaan ritarin tuloa, niin nyt hänen sankarinsa oli tuhoon tuomittu ritari: tuhoutumisellaan hän vahvisti ihmismielen uljuutta sen pyrkiessä kohti ihannetta. On aiheellista korostaa, ettei se ollut kuoleman dekadenttia ylistystä semmoisenaan, toivotumpana lopputuloksena kuin elämä. Leinon traaginen runous ylisti sankarikuolemaa keinoana vahvistaa elämän arvoja. Runossa »Sydän» (1905) tämän ankaran elinvoimaisuuden mieliala »auringottomassa» maailmassa on ilmaistu seuraavalla tavalla:

*Sydän, mitä sahaat?
Sahaatko lautaa
neljää, joiden
välissä maata,
maata mun mieluisa on?*

*Sahaan ma rautaa,
kahleita katkon,
että sun henkesi
vapaa oisi,
henkesi onneton.*

*Sydän, mitä kuiskaat?
Kuiskitko kummaa
polkua päivän,
tunturin tietä,
taivahan tähtiä päin?*

*Kuiskin ma tummaa
runoa Tuonen,
kuiluja, vaivaa
virkkamatonta,
autuutta ylpeäin.*

Leino seurasi tarkoin vuosien 1905—1907 poliittisia tapahtumia ja oli tietoinen ajankohdan tärkeydestä. Vallankumouksellinen prosessi antoi ajalle mittavuutta. Runoilija toteaa, että »suur' on aika, lyötään vuossatain arpa», toisin sanoen tapahtumien lopputulos saattoi pitkiksi ajoiksi määrätä tulevan kehityksen. Mutta usein Leino käsitti tapahtumat kuohuvaksi sekasoroksi, jolloin oli epäselvää, millainen mahtaisi olla lopputulos, millaisia yhteis-

kuntamuotoja syntyisi tulevaisuudessa. Silloin ei auttanut muu kuin ajatuksissaan kysyä sitä tulevaisuudelta, joka ei vielä ollut koittanut. Runossa »Sekasorto» (1905) tästä sanotaan seuraavasti:

*Ryskyen kaatuvat suuret puut,
vanhat vakaumukset.
Tuleeko synkät syksykuut
vai kesän kukoistukset?
Tiedä en. Nään minä maailman
muuttavan nuotojansa,
ähkyyvän, syöksyvän, sortuvan.*

*...Tiedä en. Taistelo täyttää maan
ajan saronat kääntyy.
Suomi on synnytystuskissaan,
vutohellaan vääntyy.*

Leinon runoilijaminään keskittyvät aikakauden ristiriidat, mutta hän käsitti ne omalla tavallaan. Ne ovat aina läsnä hänen runoudessaan, mutta traagisen ratkaisemattomina, eikä hänelle milloinkaan valjennut reaalinen ulospääsy näistä ristiriidoista. Ratkaisemattomuudessaan ne muodostavat erityisen tunnekentän, ja tässä tunnekentässä runoilijan henki on jatkuvan levottoman hämmingin tilassa. Leinon kirjat, kenties aivan varhaisimpia lukuunottamatta, ovat hyvin moni-ilmeisiä. Usko aurinkoiseen unelmaan yhtyy niissä itseironiaan, kapinallisuus uupuneeseen epäilyyn, elämän koreuden yulistys usein runoilijalta purkautuviin ennenaikaisen vanhuuden valituksiin. Leino itse oli selvillä runottarensa sisäisestä epäsovusta. Kokoelmassa »Tähtitarha» (1912) Leino vertaa runouttaan sähköön: merkeiltään vastakkaisten napojen välissä tapahtuu alituisesti varautumista ja samoin kuin sähkövirtaverkko vaatii toimiakseen kaksi vastakkaista hiukkasvirtoja kuljettavaa johtoa, niin myös Leinon runoudessa nämä vastakkaiset tunnevirrat pyrkivät toisiaan kohti ja ovat erottamattomia.

*Kuin? Kaksi virtaako tarvitaan?
Ne minusta löydät ainiaan,
yön virran yhden ja toisen pyhän,
epätoivon ja uskon uuden yhä,
ivan ilkeän, haavehet hartahimmat,
ujot unelmat, herjaiset kiimat, kimmat,
pelon pelkurimman, myös miehen mielen,
meren kantelon, laaksojen, lampien kielen,
kaikk' kaikki löydät. Ei sinulta
ole vastavirtoja puuttuva.*

Vuoden 1917 helmikuun vallankumouksen Leino otti vastaan riemastuen. Se herätti hänessä toivon, että jos Venä-

jällä saataisiin aikaan demokraattinen yhteiskuntarakenne, Suomikin saisi valtiollisen itsenäisyyden ja Suomen ja Venäjän kansan välisissä suhteissa epäluuloisuus väistyisi ystävyuden ja veljeyden tieltä. Nämä toiveensa Leino ilmaisi sekä runoin että artikkeleihin.

Aavistellen että kansan ja maan elämissä on lähestymässä jokin tärkeä, joka säälimättä asettaa sen ratkaistavaksi oma-kohtaisen valinnan ongelman, Leino teki itselleen yhä uudelleen hänen tuotannonsaan aiemminkin eri muunnelmina esiintyneen kysymyksen: kenen joukoissa hän, runoilija, seisoo; onko hän väistyvän vanhan maailman puolella vai tulevan, synnytystuskissaan kouristelevan? »Leirivalkeat»-kokoelmaan sisältyvässä runossa »Kevätmyrsky» tämä lyyrinen itse-erittely saa kiistelevän dialogin muodon:

*Mikä karkelo maassa? Mik' ilmassa soitto?
— Se on kevään ja nuoruuden voimien
voitto.—*

*Mi virroilla vilke? Mi metsässä ryske?
— Jäät lähtevät, on pyhä vapauden jyske! —*

*Mut tuolla, mut tuolla mitä maassa niin
kierii?*

*— Mädat lehdet vain hautaansa vinhasti
vierii! —*

*Mikä niillä niin kiire ja kauhu ja hätä?
— Elon uuden ne nousua kestä ei tätä! —*

*Siis kuulunko syksyyn vai kevät-aikaan?
— Saat uskoa vain oman tarmosi
taikaan! —*

*Mut rakkaus jos sydänraukan jo särki?
— Se maahan siis hautaa, mut säilytä
järki! —*

*Mihin muistoni haihdutan, toivojen tieltä?
— Elon tiedoks ne muuta, saat onnesi
sieltä! —*

*Mut tieto jos tuo vain onnettomuutta?
— Siis tarvitset tietoa, oppia uutta! —*

*Siis kertonet mulle, mik' kevään on oppi
— Sa raivaa henkesi jokaisen soppi!
Mik' on madonsyömää, sen mato syököön,
mi kestä ei myrskyä, myrsky sen lyököön! —*

Siis kertonet mulle, mik' kevään on oppi
— Sa raivaa henkesi jokaisen soppi!
Mik' on madonsyömää, sen mato syököön,
mi kestä ei myrskyä, myrsky sen lyököön! —

Mutta Leino ei kyennyt voittamaan pelkoaan todellisen vallankumousmyrskyn edessä, hänet tavoitti vallankumouksen väärinymmärtämisen murhenäytelmä. Yksilöllisten epäilysten ja porvarillisen sivistyneistön ennakkoluulojen taakka ei sallinut hänen kohoavan kansanjoukkojen historiallisen toiminnan mahtavan aallon harjalle. Tämä runoilijan väärinkäsitys ulottui

myös Venäjän Lokakuun vallankumoukseen. Leino ei voinut kieltää sitä jaloutta, jota Neuvosto-Venäjän hallitus osoitti myöntämällä Suomen kansalle valtiollisen itsenäisyyden. Eräissä artikkelissaan tammi-kuun alussa 1918 hän kirjoitti, että »Kerenski oli opettanut meidät jo epäilemään kaikkia. Nyt me uskomme! Lenin ei ole valehdellut». Kuitenkin pasifisti Leino piti vallankumouksen toteuttamismenetelmiä »epädemokraattisina». Kosketellessaan joissakin artikkeleissaan poliittista taistelua Venäjällä Leino osoitti myötätuntoa sosialistivallankumouksellisille »talonpoikaipuolueilla» eikä bolševikeille.

V:n 1918 kansalaissodan aattona Suomessa Leino levottomana sen lähestymisen oireista osoitti kummallekin puolelle pasifistisia vetoamuksia, mutta erityisesti hän kehotti sosialidemokraatteja olemaan »itsenäisiä» ja olemaan »koptioimatta» venäläisten bolševikkien menetelmiä ja tarttumatta aseisiin. Kun vallankumous puhkesi, Leinon viha kansaa kohtaan lisääntyi ja hänen myötätuntonsa oli valkokaartilaisten puolella. Hän jäi punaiseen Helsinkiin, asui hotellissa ja pysyi vieraina tapahtumien todelliselle tarkoitukselle vallankumoukselle vihamielisten huhujen vaikutuksesta. Hän sepitteli juhlarunoja ja ylistysoodeja kansan murhenäytelmän voittajille.

Tämä puolittain paraatimainen kaunosainilu ei kuitenkaan edusta koko viimeisten elinvuosien Leinoa. Runoilijan hengenelämässä oli toinen, syvempi kerrostuma ja surevasta ja kärsivästä sydäimestä murtautui ulos vilpittömiä tunnustuksia. Leino oli samanaikaisesti myös traaginen

runoilija, jolle voittajien virallinen optimismi oli paitsi vieras myös vastenmielinen. Ja silloin vastavallankumouksen pystyttämä »vapauden temppele» näytti hänestä vapauden irvikuvulta, sen pilkalta. Tuhansille kapinallisille vastavallankumouksen voitto merkitsi kuolemantuomiota tai vankilaa, ja jo ajatuskin siitä sai Leinon vavahtamaan. Toukokuussa 1918 heti tapahtumien traagisen päätöksen jälkeen hän kirjoitti:

*Ja kuule! kuin kuorona vankien
soi kalske nyt kahlerautain,
ja Vapauden temppele vaipuu pois,
sen paikalla paikka on hautain.*

Kansalaissota jäi Leinolle »kansalliseksi itsemurhaksi», sen verisessä teurastuksessa tuhoutui kaikki jalo ja ihanteellinen. Mutta humanistisena runoilijana Eino Leino kykeni kohoamaan porvarillisen luokkavihan yläpuolelle.

Vaikka myöhäisellä Leinolla olikin eräitä »teosofisia» viehtymyksiä, parhaissa runoissaan hän pysyi maallisena runoilijana, joka mittasi elämän arvoa maallisella kauneudella ja inhimillisellä jaloudella. Tai kuten hän kirjoitti kokoelman »Syreenien kukkiessa» (1920) otsikkorunossa:

*Syreenit hiljaiset kesä-yössä kuulkaa:
minusta herkkää, heleää nyt luulkaa,
en liene korppikotka alla taivaan,
ma itseäin vain ihmiseksi raivaan.*

Arvostamme Leinoa suurena runoilijana ja humanistina, jolle ihminen ja inhimillinen elämä olivat korkeimpia arvoja maailmassa.

